

УДК: 632:634.7
Ш66

Рекомендовано до друку вченою радою
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»,
протокол № 4 від 7 грудня 2017 року

Рецензенти:

РЕТЬМАН Сергій Васильович, доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник Інституту захисту рослин НААН України

ЗАБРОДІНА Інна Вікторівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри зоології й ентомології Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва

Б Шкідники ягідних культур : Навчальний посібник / І. М. Мринський, В. В. Урсал, Т. М. Тимощук, О. А. Саюк, В. В. Воеводін; за ред. І. М. Мринського. — Київ: Інтерконтиненталь, 2018. — 352 с.

У навчальному посібнику описано основних шкідників ягідних культур, поширених в Україні, їхню морфологію і біологію розвитку. Також подано фенологічні календарі та заходи захисту від шкідників. Опис кожного виду супроводжується фотографічним матеріалом.

Матеріали стануть у нагоді агрономам із захисту рослин, науковим працівникам, викладачам, аспірантам і студентам як навчальний посібник зі спеціальностей «Агрономія», «Захист і карантин рослин», «Садівництво та виноградарство».

ISBN

© Мринський І. М., Урсал В. В.,
Тимощук Т. М., Саюк О. А.,
Воеводін В. В., 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I	
ШКІДНИКИ СУНИЦІ, МАЛИНИ, ОЖИНИ.....	10
Ведмедиця кайя	10
Ведмедиця крапчаста.....	14
Ведмедиця сільська.....	18
Коконопряд малиновий.....	22
Кравчик-головач (кравчик).....	26
Ларенція малинова	30
Листовійка малинова.....	34
Листовійка полохлива.....	38
Листовійка приморозкова.....	42
Листовійка іржава серпокрила.....	46
Листовійка сітчаста.....	50
Листовійка сунична.....	56
Малинна брунькова міль	60
Малинна горіхотворка	64
Малинна муха.....	68
Малинна пагонова галиця.....	72
Малинна пагонова попелиця.....	76
Малинна склівка.....	80
Малинна стеблова галиця	84
Малинний гребінчатовусий пильщик.....	88
Малинний довгоносик	92
Малинний жовтокрилий ткач	96
Малинний жук	100
Малинний мінуючий пильщик	104
Ожиновий галовий кліщ (малиновий кліщ).....	108
Ожиновий кліщ.....	112
Ожинова жовто-зелена попелиця	116
Оленка волохата (бронзівка волохата).....	120
Перлівниця велика	124
Перлівниця малинова	128
Пінниця слинява	132
Пухоспинка рожева	136
Розанний пильщик	140
Розанова цикадка	144
Сатурнія мала (мале нічне павичеве око)	148
Сірий (землистий) кореневий довгоносик	152
Скосар малий чорний	156
Сліпняк польовий	160
Совка малинова золотиста	164
Совка малинова	168
Совка пірамідальна.....	172
Совка сіра земляна.....	176
Совка смугаста	180
Стрільчатка буро-сіра.....	184
Стрільчатка мала	188
Нематода сунична.....	192
Суничний кліщ.....	196

Суничний листоїд	200
Суничний черноплямистий пильщик	204
Хрущ сірий волохатий	208
Хрущ травневий західний	212
Щитівка трояндова	216
РОЗДІЛ II	
ШКІДНИКИ СМОРОДИНИ, АГРУСУ, ЙОШТИ	222
Агрусова вогнівка	222
Агрусова попелиця	226
Агрусовий блідоногий пильщик	230
Листовійка кривовуса смородинова	234
Несправжньощитівка акацієва	238
Попелиця велика смородинова	242
Попелиця червоносмородинна (листова, галова)	246
Попелиця смородинно-салатна	250
П'ядун агрусовий	254
Смородинна брунькова міль	258
Смородинна вузькотіла златка	262
Смородинна квіткова галиця	266
Смородинна листової галиця	270
Смородинна стеблова галиця	274
Смородинна склівка	278
Смородинний бруньковий кліщ	282
Совка гірчакова (чорнувата садова)	286
Червоносмородинний (агрусовий) жовтий пильщик	290
Червоносмородинний жовтий пильщик	294
Щербатка с-біле	298
РОЗДІЛ III	
ФЕНОЛОГІЧНІ КАЛЕНДАРІ РОЗВИТКУ	
ШКІДНИКІВ ЯГІДНИХ КУЛЬТУР	304
ФЕНОЛОГІЧНІ КАЛЕНДАРІ РОЗВИТКУ ШКІДНИКІВ	
СУНИЦЬ, МАЛИНИ, ОЖИНИ	306
Фенологічний календар розвитку ведмедиці кайя	306
Фенологічний календар розвитку ведмедиці крапчастої	306
Фенологічний календар розвитку ведмедиці сільської	306
Фенологічний календар розвитку коконопряда малинового	307
Фенологічний календар розвитку кравчика-головача	307
Фенологічний календар розвитку ларенції малинової	307
Фенологічний календар розвитку листовійки сітчастої	308
Фенологічний календар розвитку листовійки малинової	308
Фенологічний календар розвитку листовійки приморозкової	308
Фенологічний календар розвитку листовійки іржавої серпокрилої	309
Фенологічний календар розвитку листовійки полохливої	309
Фенологічний календар розвитку листовійки суничної	309
Фенологічний календар розвитку малинної брунькової молі	310
Фенологічний календар розвитку малинної горіхотворки	310
Фенологічний календар розвитку малинної мухи	310
Фенологічний календар розвитку малинної пагонової галиці	311
Фенологічний календар розвитку малинної пагонової попелиці	311
Фенологічний календар розвитку малинної склівки	311
Фенологічний календар розвитку малинної стеблової галиці	312
Фенологічний календар розвитку малинного гребінчатовусого пильщика	312
Фенологічний календар розвитку малинного довгоносика	312
Фенологічний календар розвитку малинного жука	313

Фенологічний календар розвитку малинного мінуючого пильщика	313
Фенологічний календар розвитку оленки волохатої (бронзівки волохатої)	313
Фенологічний календар розвитку перлівниці великої	314
Фенологічний календар розвитку перлівниці малинової	314
Фенологічний календар розвитку пінниці слинявої	314
Фенологічний календар розвитку пухоспинки рожевої	315
Фенологічний календар розвитку розанного пильщика	315
Фенологічний календар розвитку розанової цикадки	316
Фенологічний календар розвитку сатурнії малої (малого нічного павичевого ока)	316
Фенологічний календар розвитку сірого (землистого) кореневого довгоносика	316
Фенологічний календар розвитку скосаря малого чорного	317
Фенологічний календар розвитку сліпняка польового	317
Фенологічний календар розвитку совки золотистої малинової	317
Фенологічний календар розвитку совки малинової	318
Фенологічний календар розвитку совки пірамідальної	318
Фенологічний календар розвитку совки сірої земляної	318
Фенологічний календар розвитку совки смугастої	319
Фенологічний календар розвитку стрільчатки буро-сірої	319
Фенологічний календар розвитку суничного кліща	319
Фенологічний календар розвитку суничного листоїда	320
Фенологічний календар розвитку суничного черноплямистого пильщика	320
Фенологічний календар розвитку хруща сірого волохатого	320
Фенологічний календар розвитку хруща травневого західного	321
ФЕНОЛОГІЧНІ КАЛЕНДАРІ РОЗВИТКУ ШКІДНИКІВ	
СМОРОДИНИ, АГРУСУ, ЙОШТИ	322
Фенологічний календар розвитку агрусової вогнівки	322
Фенологічний календар розвитку агрусової попелиці	322
Фенологічний календар розвитку несправжньощитівки акацієвої	322
Фенологічний календар розвитку агрусового блідоногого пильщика	323
Фенологічний календар розвитку листовійки смородинової кривовусої	323
Фенологічний календар розвитку попелиці великої смородинової	323
Фенологічний календар розвитку попелиці червоносмородинної (листової)	324
Фенологічний календар розвитку попелиці смородинно-салатної	324
Фенологічний календар розвитку п'ядуна агрусового	324
Фенологічний календар розвитку смородинної брунькової молі	325
Фенологічний календар розвитку смородинної вузькотілої златки	325
Фенологічний календар розвитку смородинної склівки	325
Фенологічний календар розвитку червоносмородинного (агрусового) жовтого пильщика	326
Фенологічний календар розвитку чорносмородинного жовтого пильщика	326
Фенологічний календар розвитку смородинного брунькового кліща	327
Фенологічний календар розвитку совки гірчакової (чорнуватої садової)	327
Фенологічний календар розвитку щербатки с-біле	327

РОЗДІЛ IV ЗАХИСТ ВІД ШКІДНИКІВ ЯГІДНИХ КУЛЬТУР

330

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК НАЗВ ШКІДНИКІВ	341
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ЯГІДНИХ КУЛЬТУР	341
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК РОСІЙСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ЯГІДНИХ КУЛЬТУР	343
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ЯГІДНИХ КУЛЬТУР	345
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	347

ВСТУП

Ягідні культури — це вирощувані в сільському господарстві кущові, напівкущові і багаторічні трав'яні рослини, які дають їстівні плоди — ягоди (суниця, полуниця, смородина, малина, аґрус, білі й червоні порічки, ожина та ін.). В Україні на ягідні культури припадає близько 2 % площі всіх плодово-ягідних насаджень. Перше місце серед них належить суниці, друге — чорній смородині, третє — малині; менш поширені аґрус і порічки. Загальна площа ягідних насаджень в усіх категоріях господарств становить близько 40 тис. га, зокрема плодоносних — близько 32 тис. га.

Шкідники суниці. В Україні представлено понад 160 видів. Найпоширеніші 64 види (58 видів комах, 4 види кліщів, 2 види нематод). За чисельністю і шкодочинністю переважають поліфаги й олігофаги, трофічно пов'язані з дикою рослинністю (дика лісова суниця, гравілат, гусяча лапка, манжетка, кропивні, бобові та ін.), дуже поширені також ґрунтові види. Серед багатодічних особливо шкідливі капустянка (медведка, вовчок), личинки пластинчатовусих, коваликів, кореневих довгоносиків, підгризаючих совок. Із числа олігофагів за шкідливістю виділяється малинний довгоносик, поширений по всій території України. Найбільш небезпечним є суничний кліщ.

Шкідники малини. В Україні їх нараховується більше як 230 видів. Із них відчутної шкоди завдає 51 вид. Основні шкідники малини — кілька спеціалізованих видів, зокрема малинна пагонова попелиця, спільний для малини і полуниці малинний довгоносик, окремі багатодічні види (листовійка розанова (золотиста) і ґрунтові шкідники), кліщі. У перші роки після посадки малині шкодять переважно личинки пластинчатовусих та кравчик-головач.

Найпоширеніший 51 вид шкідників, серед них 49 видів комах і 2 види кліщів, із яких найвідчутнішої шкоди завдають 18 видів, а ще 33 види розмножуються в масовій кількості в окремі роки і локально шкодять на невеликій площі або бувають щороку у великій кількості, але не завдають помітної шкоди. Це клопи, малинниця, шовкопряд малиновий, березовий п'ядун та ін. Решта (крім 51) — близько 180 видів — переважно поліфаги, на малині вони випадкові.

Шкідники ожини. Ожина й малина належить до родини Rosaceae, у природі часто ростуть пліч-о-пліч, переважна більшість шкідників і

хвороб у них теж спільні. На території України нараховується близько 50 видів комах, які шкодять насадженням ожини.

Шкідники смородини, аґрусу та йошти. В Україні нараховується майже 200 видів шкідливих комах на смородині, аґрусі і йошті. З них небезпечні 20 видів, а 39 видів завдають відчутної шкоди періодично, під час масових розмножень.

Найпоширеніші 57 видів, із яких 55 належать до класу комах, а 2 види — це кліщі. Найбільш шкідливі серед них смородиновий бруньковий кліщ, смородинова вузькотіла златка, смородинова склівка, велика смородинова попелиця, аґрусовий блідоногий пильщик, аґрусова вогнівка, аґрусова попелиця.

Останні три види більше шкодять аґрусу. Загалом видовий склад шкідників на смородині більший, ніж на аґрусі. Із монофагів і вузькоспеціалізованих шкідників смородині шкодять смородинова брунькова міль, червоносмородинна листовка і деякі інші види попелиць, чорносмородиновий жовтий пильщик та ін. З числа багатодічних шкідників найшкідливіші личинки хрущів, особливо в перший рік після посадки, виноградний слоник, бруньковий довгоносик, розанна, смородинова та інші види листовійок, звичайний павутинний кліщ, які трофічно тісно пов'язані з різними деревними чагарниковими і плодовими породами, що відомо з літературних джерел.

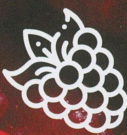
Із числа головних шкідників ягідних культур скрізь, де культивуються ягідні рослини, поширені такі види: смородинова склівка, смородинова вузькотіла златка, малиновий жук, малинний довгоносик, скосар малий чорний, червоносмородинний (аґрусовий) жовтий пильщик, озима й інші підгризаючі совки, розанна і кривовуса смородинова листовійка, хрущі, ковалики, капустянка звичайна, пагонова малинова попелиця, аґрусова попелиця та деякі інші види. Крім названих, у Поліссі і Лісостепу дуже поширені і можуть помітно шкодити попелиця червоносмородинна (листова, галова), попелиця велика смородинова, місцями блідоногий аґрусовий пильщик, а в більш зволожені роки і в зволужених районах — стеблова й листовка галиці, місцями суттєву загрозу створює аґрусовий п'ядун та окремі види листовійок.

Захист ягідників ґрунтується на застосуванні високоселективних і малотоксичних препаратів хімічного й біологічного походження з нетривалим терміном очікування після обробки до збирання врожаю.

При підготовці матеріалів автори використовували власні фотознімки та з відкритих джерел з інтернету. Перевагу віддавали тим світлинам, які найкраще показують фази розвитку шкідників та особливості пошкоджень рослин, що дозволить ефективно розпізнати їх у природі.

РОЗДІЛ I

ШКІДНИКИ СУНИЦІ, МАЛИНИ, ОЖИНИ

ВЕДМЕДИЦЯ КАЙЯ

Медведица кайя (пылающая)

Arctia caja L.

КЛАСИФІКАЦІЯ ШКІДНИКА:

ряд лускокрилі, родина ведмедиці

ПОШКОДЖУВАНІ ВИДИ:

поліфаг, живиться різними рослинами, особливо часто трапляється на малині, ожині, чорниці, калині, жимолості, вересі, борщівнику і рокитнику. Живиться також листям яблуні, суниці, груші, сливи.

ШКОДОЧИННА СТАДІЯ:

личинка

ТИП ПОШКОДЖЕННЯ:

грубе об'їдання листя

КІЛЬКІСТЬ ПОКОЛІНЬ:

1

ЗИМУЮЧА СТАДІЯ:

личинки під опалим листям і в інших затишних місцях, іноді в ґрунті

СПРИЯТЛИВІ УМОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ШКІДНИКА:

полюбляє вологі місця, тому часто її можна зустріти в долинах річок, у садах і парках

МОРФОЛОГІЯ І БІОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ШКІДНИКА

Поширена в Україні повсюдно.

Imago з розмахом крил 50–80 мм. Довжина переднього крила — 25–33 мм. Забарвлення верхнього боку крил коричнево-біле з неправильним звивистим малюнком. У кожної ведмедиці кайї свій неповторний візерунок на крилах. В особин, які розвиваються в однакових умовах, часом спостерігається варіативне забарвлення, до того ж іноді ці відмінності такі великі, що метеликів можна сприйняти за представників різних видів. Задні крила оранжево-червоні, на них плями круглої форми, чорні або сині. Черевце метелика червоне, голова і груди бурі. Тіло товстеньке, волохате. Довгі білі вусики, ноги темно-коричневі. Ротовий апарат у ведмедиці кайї не розвинений, протягом життя вона не живиться.

Між грудьми і черевцем у метеликів-ведмедиць є тимпанальний орган, який чує ультразвуки в діапазоні 3–100 кГц. Завдяки цьому органу метелик чує ультразвуковий крик кажана, який його вистежує. Після цього виконує протикажаний маневр — падіння з поворотом, сідає і чекає, доки небезпека мине.

Яйце блакитно-біле.

Личинка. На тілі гусениці довгі волоски, на голові вони зібрані в червоні пучки, довжина гусениці — до 6 см. У разі небезпеки вона падає на землю і скручується в клубок, прикидаючись мертвою, непривабливою для хижака. *Лялечка* розміром 19–25 мм, чорна, в м'якому коконі, переплетеному волосками.

Вид нічний, зазвичай його можна побачити, лише коли він прилітає на світло. У липні метелики відкладають яйця великими блакитнуватобілими групами на спідній бік листків. Гусениці виходять у серпні. Усі вони розповзаються по рослині і починають її поїдати. Зимують під опалим листям і в інших затишних місцях. Навесні закінчують жити і заляльковуються в травні. Гусениця заляльковується в павутинному біло-сірому коконі. У кінці червня з кокона вибирається молодий метелик, який повторить весь життєвий цикл і дасть нове життя новому поколінню. Літ триватиме близько 2 місяців. Пік масового льоту імаго — з липня по серпень.

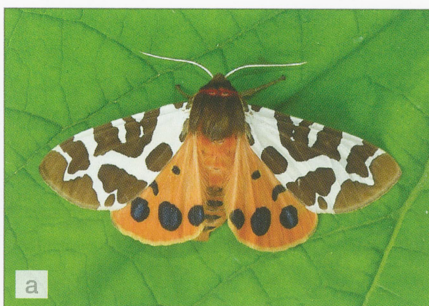

Рис. 1.1.
Стадії розвитку ведмедиці кайї:
а — імаго, б — яйцекладка, в — личинка, г — лялечка

Рис. 1.2.
Зовнішній вигляд пошкодження рослин ведмедицею кайєю

ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ВІД ШКІДНИКА

- ✓ АГРОТЕХНІЧНІ
Згрібання опалого листя
- ✓ МЕХАНІЧНІ
Вилівлювання метеликів за допомогою світлопасток
- ✓ ХІМІЧНІ
У період масової появи гусениць обприскування
дозволеними інсектицидами (**АКТЕЛЛІК, ПРОКЛЕЙМ**)